

Ryszard Marszowski

Główny Instytut Górnictwa
Zakład Badań Ekonomicznych i Społecznych

Restrukturyzacja górnictwa węгля kamiennego w świetle opinii przedstawicieli samorządu terytorialnego. Diagnoza potrzeb / *Coal mining restructuring in opinion of local government representatives. Diagnosis of needs*

Abstract

The ongoing coal mining reform since 1991 is one of the basic social and economic challenges in Poland. In this context, this article presents research results aimed at, among others, opinions of local government units (- further JST) representatives on the need for creation of an independent expert institution which could monitor, diagnose and overtake the impact of effects of coal mining restructuring on environment. It was equally important obtain impact assessment of mining companies on municipalities / counties where they carry out activities.

Keywords: human being, organization, work, program, management.

*Człowiek jest wielki nie przez to, co ma, nie przez to, kim jest,
lecz przez to, czym dzieli się z innymi.
Jan Paweł II*

1. WPROWADZENIE

Reforma górnictwa węгля kamiennego w Polsce jest jedną z podstawowych kwestii społecznych i gospodarczych. Wydaje się, że wymusza ona potrzebę dokonania diagnozy społeczno-gospodarczego zapotrzebowania na instytucje, metody i narzędzia mogące służyć do monitorowania skutków restrukturyzacji górnictwa węгля kamiennego w jego otoczeniu. Warto zauważyć, że w przypadku tej branży procesy restrukturyzacyjne przebiegają w obszarze bardzo dużego skoncentrowania zarówno zasobów społecznych oraz gospodarczych. Jest to związane ze strukturą społeczno-gospodarczą województwa śląskiego, które jest najlud-

niejszym województwem w kraju, zarazem z nad koncentracją w jego obszarze przemysłów związanych bezpośrednio i pośrednio z sektorem górnictwa węgla kamiennego [10, str. 33–79]. W tym kontekście dokonanie rozpoznania społecznego zapotrzebowania na instytucje, metody i narzędzia mogące służyć do monitorowania skutków restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego w jego otoczeniu może posiadać ważne znaczenie dla stanu i perspektyw rozwojowych tej branży – i być zasadniczą rekomendacją na rzecz kreowania programów mających wzmacniać politykę energetyczną kraju opartą na czystych technologiach [8, str. 4–5]. Pamiętając o skutkach jakie wystąpiły na przestrzeni wieloletnich przekształceń górnictwa węgla kamiennego nie należy pomijać faktu, że dalsze reformowanie tego ważnego sektora gospodarki narodowej może wywoływać stany społecznej akceptacji lub odrzucenia kierunków dalszej jego restrukturyzacji. Nabiera to szczególnego znaczenia dla otoczenia górnictwa, które systematycznie poddawane jest presji wynikającej z jego dostosowywania do zmieniających się uwarunkowań politycznych i gospodarczych [12, str. 28–39].

2. METODYKA BADAŃ

Głównym celem badań było poznanie opinii przedstawicieli JST dotyczącej potrzeby powstania niezależnej eksperckiej instytucji mogącej monitorować, diagnozować i wyprzedzać wpływ skutków restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego na jego otoczenie. Równie ważnym było uzyskanie oceny wpływu przedsiębiorstw górniczych na gminy/powiaty na terenie, których prowadzą one działalność gospodarczą.

Badania w tym obszarze problemowym prowadzone były na przestrzeni miesięcy lipiec-wrzesień 2016 roku metodą pocztowego kwestionariusza wywiadu eksperckiego. Za zastosowaniem tej metody badań przemawiały następujące przesłanki [2, str. 242]:

- zmniejszenie kosztów badań wobec innych metod (ankieta nie wymaga szkolenia ankietatorów),
- obniżenie błędu stronniczości, którego źródłem mogą być indywidualne cechy ankietatorów,
- poczucie anonimowości,
- przemyślane odpowiedzi respondentów,
- większa dostępność.

Po opracowaniu kwestionariusza wywiadu zbudowana została baza przedsiębiorstw górniczych, które w dniu badania prowadziły na terenie województwa śląskiego działalność gospodarczą. Baza stanowiła podstawę konstrukcji próby badawczej. Utworzona ona została na podstawie danych źródłowych pobranych z portalu internetowego wnp.pl. Portal Gospodarczy [3]. Każde przedsiębiorstwo górnicze zostało przeanalizowane z uwagi na obszar gospodarczego oddziaływania, według podziału administracyjnego województwa śląskiego – zgodnie z Nomenklaturą Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (– dalej NTS) [9]. Na tej podstawie opracowany został zbiór gmin i powiatów, który tworzył

ostateczną bazę respondentów badania. Adresatami wywiadów byli starostowie, prezydenci, burmistrzowie i wójtowie powiatów i gmin na obszarze, których – zgodnie z przyjętym założeniem – w dniu badania przedsiębiorstwa górnicze prowadziły działalność gospodarczą. Bazę gmin i powiatów objętych badaniami prezentuje tabela 1.

Tabela 1. Gminy i powiaty objęte badaniami według lokalizacji i przedsiębiorstw górniczych prowadzących na ich terenie działalność gospodarczą

Lp.	Obszar działalności gospodarczej		Nazwa przedsiębiorstwa górniczego
	gmina/miasto na prawach powiatu	powiat	
1	Brzeszcze	oświęcimski	Brzeszcze-Silesia Ruch I
2	Bytom	–	Bobrek-Centrum, Ruch Bobrek
3	Czechowice Dziedzice	bielski	Brzeszcze-Silesia Ruch II
4	Czerwionka-Leszczyny	rybnicki	Budryk, Szczygłowice,
5	Gierałtowice	gliwicki	Budryk
6	Gliwice	–	Szczygłowice
7	Godów	wodzisławski	Jas-Mos
8	Jastrzębie Zdrój	–	Borynia, Jas-Mos, Pniówek, Zofiówka
9	Jaworzno	–	Sobieski
10	Katowice	–	Murcki, Wieczorek, Wujek, Staszic
11	Knurów	gliwicki	Budryk, Knurów, Szczygłowice
12	Lędziny	pszczyński	Ziemowit
13	Łaziska Górne	mikołowski	Bolesław Śmiały
14	Mikołów	mikołowski	Bielszowice, Budryk
15	Mysłowice	–	Mysłowice-Wesoła
16	Mszana	wodzisławski	Borynia, Jas-Mos
17	Piekary Śląskie	–	Piekary
18	Pilchowice	gliwicki	Szczygłowice
19	Ruda Śląska	–	Halemba, Halemba Wirek, Pokój
20	Rybnik	–	Chwałowice, Jankowice, Szczygłowice
21	Rydułtowy	wodzisławski	Rydułtowy-Anna
22	Suszec	pszczyński	Krupiński
23	Świerklany	rybnicki	Borynia
24	Zabrze	–	Bielszowice, Makoszowy, Siltech, Sońnica-Makoszowy
25	Żory	–	Krupiński

Źródło: opracowanie własne.

Legenda: znak (–) oznacza miasta na prawach powiatu.

W sumie kwestionariusz wywiadu został doręczony do 32 respondentów. Zaproszenie do udziału w badaniach przyjęło 22 przedstawiciele JST, wśród których zostały przeprowadzone autorskie wywiady. W badaniach uczestniczyło 15

mężczyzn i 7 kobiet. Wszystkie osoby uczestniczące w wywiadach posiadały wykształcenie wyższe. Z uwagi na wiek w badaniach dominowali eksperci w przedziale od 40 do 49 lat i od 50 do 59 lat. W każdej z tych grup wieku wystąpiło ośmiu ekspertów. Ostatnim kryterium charakteryzującym ekspertów był staż pracy w JST. Z uwagi na tę cechę wśród respondentów przeważali eksperci posiadający staż pracy od 10 do 14 lata – osiem osób oraz od 20 do 24 lata – sześć osób.

W badaniach wykorzystany został kwestionariusz wywiadu składający się z czterech części. W części pierwszej kwestionariusza znajdują się pytania metryczkowe dotyczące płci, wieku, wykształcenia i stażu pracy ekspertów. W drugiej części pytań podjęta została kwestia wpływu przedsiębiorstwa górniczego na sytuację społeczno-gospodarczą gminy/powiatu na obszarze, których kopalnia prowadzi działalność gospodarczą. Część trzecia ankiety skupia się na ocenie wpływu przedsiębiorstwa górniczego na otoczenie społeczno-gospodarcze gminy/powiatu. W części czwartej dominował aspekt relacji zachodzących między przedsiębiorstwem górniczym a jednostką samorządu terytorialnego. Kwestionariusz wywiadu zamyka pytanie dotyczące potrzeby powstania niezależnej eksperckiej instytucji mogącej monitorować, diagnozować i wyprzedzać wpływ skutków restrukturyzacji kopalń górnictwa węgla kamiennego na sytuację w gminie/powiecie.

Badania pełne zostały poprzedzone pilotażem, który został przeprowadzony wśród trzech ekspertów. Ostateczna wersja kwestionariusza wywiadu składała się z sześciu pytań dotyczących charakterystyki eksperta oraz 25 pytań zasadniczych, zamkniętych i otwartych.

Wyniki badania ankietowego zostały opracowane z podziałem na wskazane wcześniej grupy problemowe według pytań zamkniętych oraz otwartych. Należy zauważyć, że w badaniach eksperci wyrażali swoje opinie, wybierając odpowiedzi: „Tak”, „Nie” oraz „Trudno odpowiedzieć”, w oparciu o rozbudowaną skalę ocen według poziomu znaczenia: bardzo wysokie, wysokie, średnie, niskie oraz nie ma znaczenia. W celu uzyskania kategoryzacji zostało zastosowane podejście, w którym zsumowano odpowiedzi ze wskazaniem na znaczenie bardzo wysokie, wysokie, średnie oraz odpowiedzi ze wskazaniem niskie oraz nie ma znaczenia.

3. OMÓWIENIE WYNIKÓW BADAŃ

W części pierwszej wywiadu ekspertom postawiono dziesięć pytań. Były to pytania mające na celu – jak zostało to zauważone już wcześniej – zdiagnozowanie wpływu przedsiębiorstwa górniczego na sytuację społeczno-gospodarczą w gminie/powiecie. Pierwszym było pytanie otwierające, które miało charakter ogólny i odnosiło się do oceny wpływu kopalń węgla kamiennego na gminę/powiat – w kontekście zysków lub strat. Odpowiadając na postawione pytanie eksperci w przeważającej większości (18 wskazań na ogółem 22 ekspertów) stwierdzili, że gmina/powiat z uwagi na prowadzoną w ich obszarze przez przedsiębiorstwo górnicze działalność gospodarczą zyskuje. Warto zauważyć, że 9 ekspertów uznało, że poziom wpływu zysków dla gminy/powiatu wynikających z działal-

ności kopalń węgla kamiennego jest wysoki i bardzo wysoki. Zaledwie 2 ekspertów uznało, że jest to poziom niski.

W kolejnym pytaniu eksperci zostali poproszeni o ocenę wpływu przedsiębiorstwa górniczego na atrakcyjność inwestycyjną w gminie/powiecie. W tym kontekście blisko połowa ekspertów uznała, że atrakcyjność inwestycyjna gminy/powiatu nie ulega zmianie. Mimo tej prawidłowości ośmioro na 22 ekspertów uważa przeciwnie stwierdzając, że w wyniku działalności przedsiębiorstwa górniczego atrakcyjność inwestycyjna w gminie/powiecie maleje. W świetle pytania dotyczącego wpływu kopalń węgla kamiennego na popyt na pracę należy wyraźnie zauważyć, że tylko jeden ekspert stwierdził, że w wyniku działalności przedsiębiorstwa górniczego popyt na pracę na gminnym/powiatowym rynku maleje. Wzrost popytu na pracę zauważyło 11 ekspertów, przy 10 stwierdzających, że nie ulega on zmianie. Z uwagi na poziom wpływu przedsiębiorstwa górniczego na popyt na pracę w gminie/powiecie – warto zauważyć – że tylko dwóch ekspert oceniło go w kategorii „Niski”. Pozostałych 18 uznało, że jest to wpływ średni (13 ekspertów) oraz wysoki (5 ekspertów). Dwie oceny odnosiły się do kategorii „Trudno powiedzieć”. Kolejne pytanie odnosiło się do kwestii wpływu kopalń węgla kamiennego na aktywność zawodową ludzi młodych (w wieku do 25 roku życia). Interpretując rozkład uzyskanych eksperckich ocen – 10 odpowiedzi na „Tak”, 12 na „Nie” – nie można rozstrzygnąć jednoznacznie podjętej w pytaniu kwestii. W tym kontekście należy jedynie podkreślić, że w badanych gminach/powiatkach kopalnia węgla kamiennego raczej nie stanowi dla młodego człowieka atrakcyjnego miejsca pracy. Kwestia wpływu przedsiębiorstwa górniczego na rozwój szkolnictwa zawodowego to kolejny postawiony przed ekspertami w wywiadzie problem. Wyraźnie został on rozstrzygnięty. Ponad połowa ekspertów (15) uznała, że górnictwo nie wpływa na szkolnictwo zawodowe i nie tworzy oferty edukacyjnej w obszarze, w którym prowadzi działalność gospodarczą. Tylko siedmiu ekspertów zauważyło wpływ górnictwa na szkolnictwo zawodowe. Warto nadmienić, że byli to eksperci reprezentujący gminy/powiaty, w których gospodarce górnictwo węgla kamiennego jest dominującą branżą.

W kontekście zachowań społecznych interesującym jest pytanie o wpływ kopalń węgla kamiennego na bezpieczeństwo publiczne w gminie/powiecie. W tym obszarze problemowym eksperci wyraźnie stwierdzali, że między działalnością przedsiębiorstwa górniczego a bezpieczeństwem publicznym nie ma zależności. Taką opinię wyraziło 15 na 22 ekspertów uczestniczących w badaniach. Oceniając oddziaływanie kopalń górnictwa węgla kamiennego na wizerunek gminy/powiatu eksperci stwierdzili w swoich ocenach, że nie posiadają one na tę sferę wpływu. Na 22 ekspertów uczestniczących w badaniach dziewięciu uznało, że bliskości kopalń węgla kamiennego na postrzeganie gminy/powiatu jako miejsca zadbanego nie ma oraz zdecydowanie nie ma wpływu, a sześciu miało trudności z udzieleniem na to pytanie odpowiedzi. Jedynie siedmiu uczestniczących w badaniach ekspertów była przeciwnego zdania.

Kolejne pytanie w badaniu odnosiło się do wpływu miejsca pracy jakim jest kopalnia węgla kamiennego na więzi rodzinne i pokoleniowość. W tym przypadku

eksperci uznali, że zakład górniczy oddziałuje na lokalne społeczności i można uznać, że dzięki bliskości kopalń węgla kamiennego gminie/powiatowi można przypisać przymiotnik „rodzinne” „wielopokoleniowe” – 12 ocen na „Tak” i „Zdecydowanie tak”. Pozostałe 10 ocen odnosiło się do przeciwnego postrzegania ocenianej kwestii według kategorii „Nie”, „Zdecydowanie nie” oraz „Trudno powiedzieć”. Warto nadmienić, że połowa ekspertów przypisała ocenianemu zjawisku wpływ średni, wysoki i bardzo wysoki. Ocena oddziaływania kopalń węgla kamiennego na postrzeganie gminy/powiatu jako miejsc nowoczesnych i innowacyjnych to kolejny problem podjęty w wywiadach eksperckich. W tym obszarze poznawczym eksperci zdecydowanie uznali, że przedsiębiorstwa górnicze w obszarze prowadzonej działalności gospodarczej nie posiadają wpływu na postrzeganie gminy/powiatu jako miejsc nowoczesnych i innowacyjnych – 11 ocen na „Nie” i „Zdecydowanie nie”. Jedyne czterech ekspertów na 22 było przeciwnego zdania. Pozostałych siedmiu ekspertów miało problemy z wyrażeniem swoich ocen stwierdzając „Trudno powiedzieć”.

Część drugą wywiadu skupiającą się – co zostało już wcześniej zaznaczone – na wpływie przedsiębiorstwa górniczego na otoczenie społeczno-gospodarcze gminy/powiatu otwiera pytanie o to czy gminy nieposiadające w swoim otoczeniu kopalń węgla kamiennego dużo tracą. Uzyskane w toku realizacji wywiadów oceny nie dają podstaw do wyraźnego rozstrzygnięcia postawionej wobec ekspertów kwestii. Za uznaniem, że gminy nieposiadające w swoim otoczeniu kopalń węgla kamiennego dużo tracą opowiedziało się ośmiu ekspertów. Przeciwnego zdania było dziewięciu. Pięciu miało trudności z udzieleniem na to pytanie odpowiedzi. Ten rozkład ocen – jak się wydaje – może być zdeterminowany dużą koncentracją terytorialną prowadzonej przez przedsiębiorstwa górnicze działalności gospodarczej. Skutkuje to niewielkim wpływem kopalń górnictwa węgla kamiennego na obszary sąsiadujące z miejscem ich lokalizacji gospodarczej, szczególnie związanym z mobilnością przestrzenną załóg górniczych [4, str. 31–48]. Natomiast na pytanie czy kopalnie węgla kamiennego wpływają pozytywnie na rozwój otoczenia gospodarczego gminy/powiatu, na terenie których prowadzą działalność, 14 ekspertów odpowiedziało „Tak”. Jedyne trzech udzieliło odpowiedzi „Nie”. Ten wynik wyraźnie wskazuje na pozytywną rolę jaką odgrywa w otoczeniu społeczno-gospodarczym gminy/powiatu przedsiębiorstwo górnicze. Udział przedsiębiorstw górniczych w procesie tworzenia miejsc pracy to kolejny aspekt wiążący się z wpływem kopalń węgla kamiennego na ich otoczenie społeczno-gospodarcze. Na pytanie o to czy górnictwo determinuje powstawanie miejsc pracy w otoczeniu gminy/powiatu, aż 21 ekspertów odpowiedziało, że „Zdecydowanie tak” oraz „Tak”. Jedyne jeden ekspert był przeciwnego zdania. Potwierdza się więc – w kontekście odpowiedzi udzielonych na wcześniejsze pytania – pozytywny wpływ na otoczenie społeczno-gospodarcze gminy/powiatu przedsiębiorstwa górniczego. W kolejnym pytaniu przed ekspertami została postawiona kwestia migracji zarobkowej mieszkańców badanych gmin i powiatów. W ocenie eksperckiej wyraźnie zaznaczyła się pozytywna rola przedsiębiorstwa górniczego, które istotnie ogranicza migracje zarobkowe mieszkańców terenów, na których prowadzi ono działalność gospodarczą. Za takim postrzeganiem roli

kopalń węgla kamiennego opowiedziało się 13 ekspertów. Przeciwnego zdania było jedynie czterech ekspertów. Pozostałych pięciu ekspertów miało trudności z udzieleniem na to pytanie odpowiedzi.

Ocena większej atrakcyjności gmin/powiatów na terenie, których działają kopalnie węgla kamiennego od tych na terenie, których górnictwo nie występuje była kolejnym obszarem poznawczym w realizowanych wywiadach eksperckich. Podobnie jak w przypadku pytania o to czy gminy/powiaty nieposiadające w swoim otoczeniu kopalń węgla kamiennego dużo tracą uzyskane w toku realizacji wywiadów oceny nie dają podstaw do wyraźnego rozstrzygnięcia postawionej wobec ekspertów kwestii wpływu górnictwa na ich atrakcyjność. Za tym, że gminy/powiaty na terenie, których działają kopalnie węgla kamiennego są bardziej atrakcyjne od tych na terenie, których górnictwo nie występuje opowiedziało się ośmiu ekspertów. Również ośmiu było przeciwnego zdania. Sześciu ekspertów uznało, że mają trudności z udzieleniem odpowiedzi na powyższe pytanie.

W kolejnym pytaniu eksperci zostali poproszeni o ocenę wpływu kopalń węgla kamiennego na czynniki kształtujące rozwój gminy/powiatu. Rozkład ocen prezentuje tabela 2.

Tabela 2. Ocena wpływu kopalń węgla kamiennego na czynniki kształtujące rozwój gminy/powiatu

Czynniki	Poziom wpływ						poziom znaczenia*
	nie ma	niskie	średnie	wysokie	bardzo wysokie	trudno powiedzieć	
napływ inwestorów	4	6	9	2	–	1	11
powstawanie nowych zakładów pracy	1	9	9	3	–	–	12
wzrost miejsc pracy	6	13	3	–	–	–	3
wzrost połączeń komunikacyjnych z otoczeniem	5	7	8	2	–	–	10
poprawa istniejących połączeń komunikacyjnych	3	11	6	2	–	–	8
rozwój/powstawanie specjalnych stref ekonomicznych	7	7	6	2	–	–	8
wzrost liczby mieszkańców	4	9	2	6	–	1	8
rozwój urbanistyczny	3	4	6	4	4	1	14
wizerunek (czystość, schludność)	2	9	5	5	1	–	11
atrakcyjność zamieszkiwania	3	9	5	3	2	–	10
tradycja/historia	1	1	9	8	3	–	20

Źródło: opracowanie własne.

* Suma odpowiedzi według skali czynnika: bardzo wysokie, wysokie, średnie. Znak (–) oznacza brak odpowiedzi

W ocenach eksperckich wyraźnie zaznacza się dominacja wpływu kopalń węgla kamiennego na czynnik, jakim jest tradycja i związana z nią historia górnictwa węgla kamiennego. Suma odpowiedzi według skali czynnika: bardzo wysokie, wysokie i średnie wyniosła 20. Z uwagi na tak dużą liczbę odpowiedzi ten czynnik nie będzie w dalszej części analiz porównywany z pozostałymi. Kolejnymi czynnikami, na które w ocenie ekspertów szczególnie oddziałuje górnictwo węgla kamiennego są: rozwój urbanistyczny (14 wskazań), powstawanie nowych zakładów pracy (12), napływ inwestorów (11), wizerunek gminy/powiatu (11), atrakcyjność zamieszkiwania (10) oraz wzrost połączeń komunikacyjnych z otoczeniem (10). Ocena znaczenia wpływu kopalń węgla kamiennego na pozostałe czynniki zawarła w przedziale od 3 do 8 wskazań.

Wpływ kopalń węgla kamiennego na wizerunek gminy/powiatu był przedmiotem kolejnych ocen eksperckich. Zostały one przeprowadzone w oparciu o sześć następujących czynników:

- ładna spokojna okolica,
- kameralne, przytulne miejsce,
- przyjaźni, związani z sobą ludzie,
- ładne mieszkania,
- dużo zieleni,
- specyficzny klimat.

Rozkład ocen według powyższych czynników prezentuje tabela 3.

Tabela 3. Ocena wpływu kopalń węgla kamiennego na czynniki kształtujące wizerunek gminy/powiatu

Czynniki	Poziom wpływu						poziom znaczenia*
	nie ma	niskie	średnie	wysokie	bardzo wysokie	trudno powiedzieć	
ładna spokojna okolica	4	8	6	2	1	1	9
kameralne, przytulne miejsce	8	8	2	3	1	–	6
przyjaźni, związani z sobą ludzie	1	5	9	3	3	1	15
ładne mieszkania	5	5	5	4	2	1	12
dużo zieleni	8	6	4	2	2	–	8
specyficzny klimat	4	5	6	4	2	1	12

Źródło: opracowanie własne.

* Suma odpowiedzi według skali czynnika: bardzo wysokie, wysokie, średnie.

Znak (–) oznacza brak odpowiedzi

Analiza ocen eksperckich odnosząca się do wpływu kopalń węgla kamiennego na wizerunek gminy/powiatu uprawnia do sformułowania następujących wniosków. Wyraźnie w eksperckich ocenach ujawnił się wpływ przedsiębiorstw górniczych na czynniki o charakterze kulturowym, społecznym i infrastruktural-

nym. Obecność w gminie/powiecie kopalń węgla kamiennego przede wszystkim wpływa na model współżycia społeczności lokalnej opierający się na przyjaźni i związanych poprzez miejsce pracy z sobą ludzi. Ten model wytwarza specyficzny klimat oraz wynikającą z tradycji społeczności górniczej dbałość o miejsce zamieszkania i najbliższą okolicę [11, str. 269–285]. Kwestią kończącą część drugą wywiadu – skupiającą się na wpływie przedsiębiorstwa górniczego na otoczenie społeczno-gospodarcze gminy/powiatu – była ekspercka ocena oddziaływania kopalń węgla kamiennego na problemy występujące w gminie/powiecie. Ocena została dokonana w oparciu o następujące czynniki:

- bezrobocie,
- brak infrastruktury, w której ludzie młodzi mogliby spędzać wolny czas,
- przestępczość,
- zły stan infrastruktury drogowej,
- zanieczyszczenie środowiska naturalnego,
- spadek lokalnych podatków.

Ocenę wpływu kopalń węgla kamiennego na problemy występujące w gminie/powiecie według powyższych czynników prezentuje tabela 4.

Tabela 4. Ocena wpływu kopalń węgla kamiennego na czynniki kształtujące problemy w gminie/powiecie

Czynniki	Poziom wpływu						
	nie ma	niskie	średnie	wysokie	bardzo wysokie	trudno powiedzieć	poziom znaczenia*
bezrobocie	–	3	10	8	–	1	18
brak infrastruktury, w której ludzie młodzi mogliby spędzać wolny czas	7	7	6	2	–	–	8
przestępczość	3	8	9	1	–	–	10
zły stan infrastruktury drogowej		4	8	5	5		18
zanieczyszczenie środowiska naturalnego	3	8	6	5	–	–	11
spadek lokalnych podatków	4	8	5	2	1	2	8

Źródło: opracowanie własne.

* Suma odpowiedzi według skali czynnika: bardzo wysokie, wysokie, średnie.

Znak (–) oznacza brak odpowiedzi

Na podstawie uzyskanych wyników zdecydowanie – z uwagi na liczbę wskazań – można stwierdzić, że czynnikami kształtującymi problemy w gminie/powiecie, związanymi z prowadzoną na ich terenie działalnością przedsiębiorstwa górniczego, są w obszarze społecznym bezrobocie (18 ocen) oraz technicznym zły stan infrastruktury drogowej (18). Wydaje się, że wskazane obszary problemowe determinowane są poprzez trwający proces restrukturyzacji zatrudnienia w gór-

nictwie węgla kamiennego [5, str. 58–91] oraz są efektem bieżącej eksploatacji złóż węgla kamiennego [1, str. 6–17]. W najmniejszym zakresie kopalnie węgla kamiennego w obszarze prowadzonej działalności gospodarczej determinują problemy wynikające ze spadku lokalnych podatków oraz z braku infrastruktury, w której ludzie młodzi mogliby spędzać wolny czas.

Trzecia – zarazem końcowa – część kwestionariusza wywiadu skupia się na kwestii współpracy przedsiębiorstw górniczych z przedstawicielami samorządu lokalnego. W tej części wywiadu eksperci reprezentujący JST poproszeni zostali o wyrażenie swoich ocen i opinii w odniesieniu do ośmiu zagadnień. Pierwszym z nich była kwestia oceny współpracy przedstawicieli kopalń węgla kamiennego z władzami gminy/powiatu w kontekście bezpieczeństwa organizacyjno-technicznego i rozwoju zakładów górniczych. Z ocen eksperckich wynika, że powyższą współpracę eksperci – przedstawiciele JST – uznali za bardzo poprawną i zadowalającą (17 ocen według wskazań: bardzo dobra, dobra i średnia na ogółem 22). Kolejne oceny skupiły się na zagadnieniu współpracy przedstawicieli kopalń węgla kamiennego z władzami gminy/powiatu w kontekście ich efektywniejszego wykorzystania na rzecz rozwoju gminy/powiatu. Również w tej kwestii uczestnicy badań uznali współpracę za poprawną (14 ocen według wskazań: bardzo dobra, dobra i średnia). Współpraca przedstawicieli kopalń węgla kamiennego z władzami gminy/powiatu w kontekście dialogu z reprezentacją społeczną załóg górniczych była przedmiotem kolejnych eksperckich ocen. Ich analiza uprawnia do stwierdzenia, że dialog społeczny jest ważnym obszarem współpracy przedstawicieli kopalń węgla kamiennego z władzami gminy/powiatu (13 ocen według wskazań: bardzo dobra, dobra i średnia).

W kolejnych eksperckich ocenach została podjęta kwestia współpracy przedstawicieli kopalń węgla kamiennego z władzami gminy/powiatu w kontekście podejmowania decyzji w sprawach najważniejszych dla ich mieszkańców. W przeciwieństwie do ocen dotyczących bezpieczeństwa organizacyjno-technicznego i rozwoju zakładów górniczych, wykorzystania potencjału kopalń na rzecz rozwoju gminy/powiatu oraz dialogu społecznego w kwestii podejmowania decyzji w sprawach najważniejszych dla mieszkańców gmin/powiatów wyraźnie zauważa się mniejsze zaangażowanie we współpracę z przedstawicielami JST kopalń węgla kamiennego. Świadczy o tym rozkład eksperckich opinii, wśród których 11 odpowiadało ocenie według wskazań: słaba i bardzo słaba oraz 10 według wskazań: bardzo dobra, dobra i średnia. Bardzo podobnie została oceniona przez ekspertów kwestia wykorzystania potencjału gminy/powiatu na rzecz wzmocnienia i rozwoju techniczno-organizacyjnego kopalń węgla kamiennego. Jedynie trzech ekspertów uznało, że przedsiębiorstwa górnicze w sposób bardzo dobry i dobry wykorzystują potencjał gminy/powiatu. Przeciwnego zdania było 12 ekspertów, którzy wyrazili swoje oceny według wskazań: słabo i bardzo słabo. Równie słabo została oceniona przez ekspertów współpraca kierownictw kopalń węgla kamiennego w zakresie konsultowania z władzami gminy/powiatu najważniejszych spraw dotyczących załóg górniczych. W tej kwestii 12 ekspertów uznało, że taka współpraca nie występuje przy dziewięciu głosach eksperckich na „Tak”.

Przedostatnią kwestią postawioną przed ekspertami w wywiadach była ocena dostępności dla przedstawicieli gmin/powiatów informacji z zakresu kluczowych decyzji dotyczących bezpieczeństwa organizacyjno-technicznego kopalń węgla kamiennego. W tym obszarze problemowym również brakuje przesłanek do przyjęcia wniosku, że kluczowe decyzje dotyczące bezpieczeństwa organizacyjno-technicznego kopalń węgla kamiennego docierają do przedstawicieli JST. Świadczy o tym rozkład wyrażonych ocen, w których eksperci uznali w takim samej liczbie – 12 odpowiedzi – że w ocenianej kwestii informacje do nich docierają oraz są niedostępne. Nie wywołuje natomiast wątpliwości rozstrzygnięcie kwestii potrzeby rozważenia powstania niezależnej eksperckiej instytucji mogącej monitorować, diagnozować i wyprzedzać wpływ skutków restrukturyzacji kopalń górnictwa węgla kamiennego na sytuację w gminie/powiecie. Na ogółem uczestniczących w badaniach 22 ekspertów reprezentujących JST na terenie, których przedsiębiorstwa górnicze prowadzą działalnością gospodarczą 21 opowiedziało się za podjęciem rozwiązań mogących prowadzić do powstania tego typu instytucji, której autor artykułu nadał nazwę Śląskie Centrum Monitorowania Zmian Okołołórnicznych (– dalej CMZO). Z uwagi na znaczenie tej opinii warto zauważyć, że inicjatywie opracowania programu na rzecz powstania CMZO 10 ekspertów przypisało znaczenie wysokie i bardzo wysokie.

4. WNIOSKI

Na podstawie całości przeprowadzonych badań i analiz należy stwierdzić, że CMZO w ocenie eksperckiej może stanowić ważny instrument determinujący proces łagodzenia skutków restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego. Jak już zostało to zauważone cała uczestnicząca w badaniach grupa ekspercka uznała za zasadne rozważenie podjęcia prac nad powstaniem niezależnej eksperckiej instytucji mogącej monitorować, diagnozować i wyprzedzać wpływ skutków restrukturyzacji kopalń górnictwa węgla kamiennego na sytuację w gminie/powiecie. Wynikająca z badań wiedza wskazuje, że restrukturyzacja górnictwa węgla kamiennego – niezmiennie od 1991 roku podporządkowana dwóm celom głównym, którymi są doprowadzenie tej gałęzi gospodarki narodowej do ekonomicznej efektywności oraz umiejętności konkurowania na otwartym rynku [7, str. 65] – dotykając wielu niezmiernie wrażliwych sfer, może znacząco zmienić sytuację społeczno-gospodarczą wielu śląskich gmin i powiatów. Kluczowymi dziedzinami zmian w obszarze i otoczeniu gmin i powiatów – na których działalność gospodarczą prowadzą zakłady górnicze – mogą być:

- stosunki społeczne,
- jakość życia,
- bilans ogółem ludności,
- ruch naturalny ludności,
- mobilność przestrzenna ludności,
- migracje,
- podaż pracy i popyt na pracę,

- planowanie przestrzenne,
- inwestycje,
- infrastruktura komunikacyjna.

Wskazane powyżej obszary zmian można zarazem uznać za główne sfery społecznej i gospodarczej interwencji CMZO. Celem interwencji jest monitorowanie, diagnozowanie i wyprzedzanie w tych sferach skutków restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego. Złożoność tych sfer wskazuje przede wszystkim na charakter jakościowy mogących zachodzić w otoczeniu górnictwa węgla kamiennego zmian. Jak również determinuje potrzebę budowania multidyscyplinarnych zespołów eksperckich, które w ramach interwencji CMZO należałoby powoływać na czas realizacji działań restrukturyzacyjnych w górnictwie węgla kamiennego. W tym kontekście należy zauważyć potrzebę poprawy współpracy przedsiębiorstw górniczych z JST w dwóch obszarach: wzajemnych konsultacji w zakresie najważniejszych spraw dotyczących załóg górniczych oraz dostępności przedstawicieli JST do informacji z zakresu bezpieczeństwa organizacyjno-technicznego kopalń węgla kamiennego. Wydaje się, że nie spełnienie warunku wzmocnienia współpracy we wskazanych sferach przedsiębiorstw górniczych z gminami/powiatami na terenie, których realizowana jest ich działalność gospodarcza, może być zasadniczą barierą ograniczającą efektywność interwencji CMZO. Wiąże się to bezpośrednio z wyzwaniami stawianymi przed CMZO, które można poznać sięgając po lekturę artykułu o tytule „Działania restrukturyzacyjne wobec górnictwa węgla kamiennego i ich wpływ na otoczenie społeczno-gospodarcze. Stan i perspektywy” [6].

LITERATURA

1. Bednorz J., Społeczno-ekologiczne skutki eksploatacji węgla kamiennego w Polsce, „Górnictwo i Geologia”, Zeszyt 4, wyd. PLS, Gliwice 2011 r.
2. Frankfort-Nachmias Ch., Nachmias D., Metody badawcze w naukach społecznych, Hornowska E., (tłum.), wyd. Zysk i S-ka, Poznań 2001.
3. <http://gornictwo.wnp.pl/kopalnie/> (dostęp, 11.07.2016 r.).
4. Kłosowki S., Pytel F., i inni, Rynek pracy w subregionie centralnym województwa śląskiego, Sosnowiec 2013.
5. Marszowski R., (red), Rynek pracy Bytomia. Szanse i zagrożenia u progu XXI wieku, wyd. GIG, Katowice 2010.
6. Marszowski R., Działania restrukturyzacyjne wobec górnictwa węgla kamiennego i ich wpływ na otoczenie społeczno-gospodarcze. Stan i perspektywy, Studia Społeczno-Humanistyczne Humanum, 2017.
7. Paszcza H., Procesy restrukturyzacyjne w polskim górnictwie węgla kamiennego w aspekcie zrealizowanych przemian i zmian bazy zasobowej, „Górnictwo i Geoinżynieria”, Zeszyt 3, wyd. AGH, Kraków 2010 r.
8. Polityka energetyczna Polski do 2030 roku, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2009.
9. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 lipca 2000 r. w sprawie wprowadzenia Nomenklatury Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (Dz.U. z 2000 r., nr 58, poz. 685).
10. Runge A., Procesy i struktury ludnościowe w województwie śląskim, w: Runge J., Żurek I., (red.), Procesy i struktury demograficzno-społeczne na obszarze województwa śląskiego w latach 1988-2008, Urząd Statystyczny, Katowice 2010.

11. Swadźba U., Etos pracy grup zawodowych: na podstawie badań socjologów śląskich, „Górnośląskie Studia Socjologiczne”. Seria Nowa 1, wyd. UŚL, Katowice 2010.
12. Tkocz M., Efekty restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego w Polsce, Prace Komisji Geografii i Przemysłu nr 9, Warszawa-Kraków 2006.